

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

CAO XUÂN SÁNG. *Ảnh hưởng của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay*

Chuyên ngành: CNDVBC&CNDVLS

Mã số: 62 22 03 02

Phật giáo là một trong những tôn giáo có ảnh hưởng sâu sắc đối với đời sống tinh thần người dân Việt Nam nói chung, người dân đồng bằng sông Hồng nói riêng. Với thế giới quan độc đáo, Phật giáo trở thành một bộ phận không thể thiếu của nền văn hóa dân tộc. Theo dòng chảy lịch sử, tinh thần từ bi hỷ xả, khoan dung, độ lượng, hòa bình hòa hợp, hướng thiện, giải thoát con người khỏi đau khổ... của Phật giáo đã thấm trong nếp sống, nếp nghĩ của đại đa số người Việt Nam. Trên cơ sở nghiên cứu tư tưởng, đạo đức, lối sống và phong tục, tập quán của người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay, Luận án góp phần cung cấp một cái nhìn khái quát về thế giới quan Phật giáo và những ảnh hưởng của nó đối với đời sống tinh thần người dân khu vực này.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo và chương 1 tổng quan tình hình nghiên cứu, nội dung chính của Luận án được trình bày trong 3 chương (từ chương 2 đến chương 4).

Chương 2: *Một số vấn đề lý luận về thế giới quan Phật giáo và đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay*

Phật giáo du nhập vào Việt Nam từ rất sớm và nhanh chóng được mọi tầng lớp người dân trong xã hội tiếp nhận mà không cần có sự cưỡng chế hay thôn tính nào. Trong quá trình tồn tại và phát triển, Phật

giáo đã có ảnh hưởng sâu rộng đối với đời sống tinh thần của người Việt nói chung và người dân đồng bằng sông Hồng nói riêng. Những tư tưởng, triết lý của Phật giáo luôn hướng con người tới những giá trị tốt đẹp, lương thiện, tránh những tà kiến, những dục vọng, ham muốn vật chất tầm thường. Điều này không chỉ ảnh hưởng đối với đời sống tinh thần, mà còn là những chuẩn mực đạo đức cơ bản với người dân vùng đồng bằng sông Hồng.

Thế giới quan Phật giáo là một phạm trù rộng bao hàm cả nhân sinh quan, đó là những quan niệm về thế giới, về vị trí, vai trò của con người trong thế giới. Theo đó, *thế giới quan Phật giáo là toàn bộ những quan niệm chung nhất của Phật về thế giới, bao gồm thế giới luân hồi và thế giới các cõi Tịnh độ, các yếu tố cấu thành nên thế giới luân hồi là đất, nước, gió, lửa, và các quy luật vận hành trong thế giới bao gồm duyên sinh, vô thường, nhân quả, các vị trí và mối quan hệ của con người với thế giới.* Mục đích của thế giới quan Phật giáo là giải thoát chúng sinh khỏi khổ đau để có cuộc sống an lạc trong hiện tại.

Luận án làm rõ một số nội dung cơ bản của thế giới quan Phật giáo, đó là quan niệm về các yếu tố tạo nên thế giới và các cõi trên thế giới, về bản chất của thế giới, về quy luật vận hành của thế giới. Đồng thời Luận án cũng chỉ ra đặc trưng thế giới quan Phật giáo ở vùng đồng bằng sông Hồng hiện nay, khái quát một số nét cơ bản về đời sống tinh thần của người dân nơi đây trên các lĩnh vực: tư tưởng, đạo đức, lối sống; phong tục, tập quán; văn hóa, nghệ thuật truyền thống; tín ngưỡng, tôn giáo.

Chương 3: Ảnh hưởng của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay - thực trạng và một số vấn đề đặt ra

Đồng bằng sông Hồng là khu vực có nền văn hóa đặc sắc, đa dạng, có sự dung hòa nhiều yếu tố từ phương thức sản xuất nông nghiệp trồng lúa nước, chịu ảnh hưởng của nhiều tư tưởng khác nhau như Phật giáo, Nho giáo, Đạo giáo, tín ngưỡng truyền thống, các loại hình văn hóa nghệ thuật. Ảnh hưởng của thế giới quan Phật giáo cũng như thế giới quan của Nho giáo, Đạo giáo đối với đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng tạo ra sự hỗn dung tôn giáo - Tam giáo đồng nguyên và được nhân dân trong vùng tiếp nhận.

Trong những năm gần đây, Phật giáo phát triển khá sôi động trong đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng. Thế giới quan Phật giáo đã ảnh hưởng sâu sắc đến nhận thức, lối sống, hành vi, đạo đức và nhân sinh của một bộ phận nhân dân trong vùng này theo nhiều phương thức khác nhau như dịch thuật, phát hành, ấn tống kinh sách, giảng pháp, thuyết pháp tại các chùa, thiền viện, thông qua các phương tiện truyền thông, mạng xã hội, tu tập, hành trì các pháp tu Phật giáo, song chủ yếu là tụng kinh, niệm Phật, tham gia các tổ kinh, các buổi giảng đạo, thuyết pháp ở các chùa, thiền viện,...

Thế giới quan Phật giáo đã thấm sâu vào trong tâm thức của người dân vùng đồng bằng sông Hồng, chi phối suy nghĩ và hành động của họ, đó là quan niệm về chữ hiếu, quan niệm sống thiện, làm lành tránh ác, biết yêu thương, đùm bọc người khác,... Người dân nơi đây tin vào triết lý ở hiền gặp lành, gieo nhân nào gặt quả ấy.

Ảnh hưởng của thế giới quan Phật giáo tới vấn đề đạo đức của người dân đồng

bằng sông Hồng khá rõ nét và được áp dụng trong đời sống xã hội. Đó là những nấc thang để mọi người tự điều chỉnh hành vi đúng với những yêu cầu khắt khe của xã hội, tôn vinh những giá trị văn hóa dân tộc, yêu kính và phụng dưỡng cha mẹ... Việc thực hiện những giá trị đạo đức đó trong đời sống xã hội góp phần tạo nên nhân cách của một bộ phận người dân đồng bằng sông Hồng, làm cho họ có cuộc sống lành mạnh, giản dị, có tấm lòng nhân ái, khoan dung, yêu thương đồng loại,...

Sự ảnh hưởng của thế giới quan Phật giáo đến lối sống người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay chiếm một vị trí quan trọng trong các quan hệ giữa con người với con người, con người với thiên nhiên, con người với xã hội thông qua tinh thần cố kết cộng đồng. Bên cạnh đó, thế giới quan Phật giáo còn ảnh hưởng đến phong tục tập quán, văn hóa truyền thống trong đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng qua một số khía cạnh như tục đi lễ chùa, cúng rằm và mùng một; tập tục ăn chay, phóng sinh; ma chay, các lễ hội truyền thống, cưới hỏi...

Thế giới quan Phật giáo có đặc điểm mang tính hài hòa giữa âm và dương, thiên về tính nữ. Phật giáo đã có những tiếp biến để phù hợp với văn hóa truyền thống Việt Nam nói chung và tín ngưỡng thờ Mẫu nói riêng - nét đặc trưng trong văn hóa đồng bằng sông Hồng. Cách bố trí “tiền Phật hậu Thánh” trong chùa ở vùng đồng bằng sông Hồng đã có tác động không nhỏ đối với những sinh hoạt văn hóa tinh thần, sinh hoạt tín ngưỡng tôn giáo, sinh hoạt cộng đồng của người dân vùng đồng bằng sông Hồng.

Ảnh hưởng của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng được thể hiện ở cả những mặt tích cực và tiêu cực. Luận án chỉ ra những ảnh hưởng tích cực của thế giới quan

Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân vùng này hiện nay, từ quan niệm sống, lối sống, phong tục tập quán, văn hóa nghệ thuật đến tư duy của người dân. Những ảnh hưởng tích cực này được khái quát qua bốn điểm đáng chú ý, đó là: (i) *lối sống thiện*; (ii) *sống có đạo đức*; (ii) *sống biết hy sinh vì mọi người (vô ngã, vị tha)*; (iv) *sống hướng đến lương tâm, tâm hồn cao đẹp*. Bên cạnh đó, luận án cũng nêu rõ những ảnh hưởng tiêu cực của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân nơi đây hiện nay như: *chú trọng đến cái tâm mà ít quan tâm đến các vấn đề kinh tế - xã hội, khoa học công nghệ; chú trọng đến cái khổ về tinh thần mà không chú trọng đến cái khổ về vật chất, sự phát triển của xã hội; một số hình thức sinh hoạt Phật giáo làm biến tướng thế giới quan Phật giáo*. Những vấn đề dẫn đến ảnh hưởng tiêu cực của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân nơi đây là do sự khó khăn trong cuộc sống; sự khủng hoảng niềm tin và sự thiếu hụt những sinh hoạt văn hóa tinh thần truyền thống; và trong chính trị, việc giải quyết vấn đề tôn giáo vẫn còn một số hạn chế về nhận thức.

Chương 4: *Phương hướng và một số giải pháp nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực và hạn chế ảnh hưởng tiêu cực của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay*

Một số phương hướng được Luận án đề xuất là: thừa nhận tín ngưỡng, tôn giáo là nhu cầu tinh thần của một bộ phận nhân dân; phát huy những giá trị tốt đẹp về văn hóa, đạo đức của Phật giáo; tăng cường công tác nghiên cứu, nhận diện giá trị văn hóa, đạo đức Phật giáo; các tổ chức chính trị - xã hội cần kết hợp chặt chẽ với các tổ chức Phật giáo và đưa ra một số giải pháp chủ yếu nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực,

hạn chế ảnh hưởng tiêu cực của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần người dân đồng bằng sông Hồng hiện nay. Luận án khẳng định, phát huy ảnh hưởng tích cực của thế giới quan Phật giáo đối với đời sống tinh thần cư dân đồng bằng sông Hồng hiện nay phải phù hợp với điều kiện phát triển kinh tế-xã hội của vùng. Phát huy ảnh hưởng tích cực của thế giới quan Phật giáo phải quay trở lại phục vụ cho quá trình phát triển kinh tế-xã hội, nâng cao đời sống vật chất và tinh thần cho người dân trong vùng, đề cao những giá trị văn hóa truyền thống, giữ gìn những phong tục tập quán tích cực, tốt đẹp của vùng và giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc.

Với tư cách là một thành tố của kiến trúc thượng tầng, thế giới quan Phật giáo ở vùng đồng bằng sông Hồng hiện nay cũng có những biến đổi nhất định cho phù hợp với hoàn cảnh mới, hướng con người tới việc tìm kiếm hạnh phúc thực sự trong cuộc sống hiện tại. Đặc điểm cơ bản của thế giới quan Phật giáo vùng này thể hiện những giá trị đạo đức, lối sống tốt đẹp trong quan hệ giữa người với người và tạo sự đa dạng, phong phú cho phong tục, tập quán, lễ hội và kiến trúc. Bên cạnh việc đáp ứng nhu cầu tôn giáo của quảng đại quần chúng và tín đồ, Phật giáo nói chung và thế giới quan Phật giáo nói riêng đã tác động đến mọi mặt của đời sống xã hội, góp phần làm phong phú, đa dạng hơn đời sống văn hóa tinh thần của người dân vùng đồng bằng sông Hồng, trở thành một bộ phận bảo lưu những giá trị văn hóa tinh thần và truyền thống của dân tộc.

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Học viện, họp tại Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh năm 2019.

TA.
giới thiệu